

Палатна Світлана Григорівна
старша наукова співробітниця
науково-дослідного відділу
“Історія ювелірного мистецтва в Україні”,
Музей історичних коштовностей України –
філія Національного музею історії України
(Київ, Україна)

Дженкова Олена Вадимівна
завідувачка відділу екскурсійного обслуговування,
Музей історичних коштовностей України –
філія Національного музею історії України
(Київ, Україна)

Svitlana H. Palatna
senior research fellow,
Research department “History of Jewelry in Ukraine”,
Museum of Historical Treasures of Ukraine,
branch of the National Museum of Ukrainian History
(Kyiv, Ukraine)

Olena V. Dzhenkova
Head of the Department of Guiding,
Museum of Historical Treasures of Ukraine,
branch of the National Museum of Ukrainian History
(Kyiv, Ukraine)

ЧАРКИ З ГОРИЗОНТАЛЬНИМИ РУЧКАМИ XVII–XX СТОЛІТТЯ ІЗ КОЛЕКЦІЇ МІКУ

CUPS WITH HORIZONTAL HANDLES OF 17TH – 20TH CENTURIES FROM THE COLLECTION OF THE MUSEUM OF HISTORICAL TREASURES OF UKRAINE

Анотація

У статті досліджується та вводиться до наукового обігу група предметів XVII–XX ст. з колекції Музею історичних коштовностей України – чарки найбільш архаїчної форми: невисокі, з горизонтальною пласкою ручкою, т. зв. “мисочки з держачками”. Серед них виділені побутові чарки, літургійний та меморіальний посуд, що належав представникам козацької старшини. Автори досліджують історію походження предметів, дарчі написи, клейма, особливості декору чарок.

Ключові слова: чарки, біблійні сюжети, козацька старшина, А. В. Кочубей, відзнака-нагорода.

Summary

This article examines and introduces into scientific circulation the term ‘bowls with holders’ for the group of low cups with horizontal flat handles of the most archaic shape of the 17th – 20th centuries from the collection of the Museum of Historical Treasures of Ukraine. Among them there are the cups for everyday use, liturgical cups and memorial cups, which belonged to the representatives of the Ukrainian Cossack elite. The authors study the origins of the artifacts, inscriptions on gifts, marks, and the peculiarities of their decoration.

Key words: cups, Biblical plots, the Cossack elite, A. V. Kochubey, distinction award.

У другій пол. XVII – першій пол. XVIII ст. ювеліри Російської імперії, до складу якої входила й Україна, виготовляли чимало побутових предметів із коштовних металів. Серед них переважав посуд невеликого розміру, оскільки певні укази Петра I обмежували використання срібла, потрібного державі для карбування монет. Більшість тогочасних виробів, що збереглися, – посуд для пиття: чарки, стопи, чаші, чари, ковші.

Чарки були одним із найпоширеніших видів посуду для пиття міцних напоїв (меду, вина, “оковито”) та водночас мірою ємності в 143 г. Більшість із них не є високомистецькими творами, проте це досить коштовні ужиткові речі. Найархаїчніші за формою – чарки із пласкими ручками, які, як свідчать матеріали археологічних досліджень, існували вже в IV ст. до н. е. Одна з таких срібних чарок із золотою накладкою на горизонтальній ручці (висотою (h) 35 мм та діаметром (d) 115 мм), що демонструється в експозиції Музею історичних коштовностей України (далі – МІКУ) (рис. 1), була виявлена у скіфському похованні на Херсонщині¹.

У XIII–XIV ст. чарочки з горизонтальними пласкими ручками (що, ймовірно, походили від золотоординських поясних

чаш) побутували в Московії².

Більшість чарок зазначеної групи, що збереглися донині, датовані XVII–XVIII ст.; одна з найдавніших (1515) зберігається у Збройовій палаті Московського Кремля (рис. 2). Вона належала великому князю Василю III, батьку Івана Грозного, про що свідчить напис на вінцях³.

У XVI ст. чарка мала вигляд невеликого низького посуду із пласким денцем, литою горизонтально припаяною ручкою, яка іноді була єдиною окрасою посудини. В XVII ст. форма чарки змінюється. Вона стає вищою, денце звужується та іноді встановлюється на піддон або ніжки-кульки; особлива увага приділяється декору.

Чарочки з горизонтальними ручками є особливими за формою та декором, тож їх варто виділити в окрему групу з-поміж понад 300 невеликих посудин для пиття, що зберігаються в МКУ.

М. З. Петренко називає їх “чарками у формі мисочки з держачком”⁴. Ними, як ківшиками чи ложками, зручно було черпати напої з великої посудини. У спогадах про прийом у гетьмана Б. Хмельницького у Богуславі в 1654 р. П. Алепський згадує, що “...до столу подали миски з горілкою, що пили ложками ще гарячою”⁵.

Такі чарки представлені в експозиції МКУ.

Чарка (інв. № ДМ–493, h – 35 мм, d – 70 мм) XVII ст., робота невідомого майстра (рис. 3). Клейма відсутні, датована за аналогіями. Схожа чарка зберігається у НКПМКЗ⁶. Посудина срібна, із позолотою, на невисокому піддоні із хвилястим краєм. На горизонтальній ажурній ручці – фланкуючі зображення крилатих лева та коня, що утримують прямокутний полірований щиток без напису та зображень; обабіч них – стилізовані зображення дельфінів.

Внутрішня поверхня чарочки вкрита карбованими зображеннями реальних та фантастичних морських істот і черепашок різної форми: кінь із риб’ячим хвостом (гіпокамп), риба середнього розміру, велика риба, що поїдає іншу, а також величезна риба з масивним гребенем та віялоподібними плавниками, схожими на крила, яка наполовину поглинула людину. Найімовірніше, сцена на посуді відтворює біблійну історію Йони, який не послухав Бога і, замість того, щоб проповідувати у Ніневії, рушив у Іупію. Щоб покарати проповідника, Господь наслав бурю, яка могла потопити корабель. Коли ж Йона зізнався, що саме він є причиною Божого гніву, моряки викинули його за облавок. Йону поглинула “велика риба”, в череві якої він перебував три дні, поки щиро не покаявся перед Господом. У Книзі Йони не згадується, що ця риба – кит. “Господь наготував велику рибу, щоб вона проглинула Йону. І пробув Йона в нутрі риби три дні...”⁷. Проте, коли Христос згадує про історію Йони, передбачаючи свою смерть і Воскресіння, йдеться саме про кита (Матвій, 12:40). Тому зображують цю рибу як у вигляді кита, так і у вигляді морського монстра, дельфіна або гіпокампа. Тож зображення гіпокампа поруч є додатковим натяком на те, що сцена поглинання людини рибою відтворює біблійну історію Йони. Представлений сюжет був досить популярний, його можна трактувати як прообраз смерті та Воскресіння Христа. Зображений на ручці лев також пов’язаний із таким трактуванням сюжету. В середні віки він був символом Воскресіння, оскільки, як оповідалося у бестіаріях, левенята народжувалися мертвими і лише за три дні батько-лев повертав їх до життя своїм подихом⁸.

Чарка (інв. № ДМ–482, h – 29 мм, d – 72 мм) роботи московського майстра П. Іванова (рис. 4), який згадується в 1686–1708 рр. і до 1700 р. працював у Срібній палаті. Посудина срібна, із позолотою та черню. Ніжки – три кульки, затиснуті лапками з пазурами. До корпусу припаяна пласка ручка з фігурними краями. На черненому із дрібними завитками тлі ручки – симетричний рослинний орнамент. На полірованій внутрішній поверхні – кругла композиція, утворена завитим у спіраль пагоном із листям, пуп’янками та розкритою голівкою квітки в центрі. Такий орнамент притаманний ювелірним виробам сер. XVII ст. Тло – густочернене, із дрібними завитками. На нижній частині ручки – два клейма: іменник майстра у прямокутному щитку “П Ів” та клеймо м. Москва – двоголовий орел під трьома коронами в овалі з намистин⁹. За клеймами чарку датують кін. XVII – поч. XVIII ст.

Чарка (інв. № ДМ–483; h – 30 мм, d – 110 мм) срібна, із позолотою та черненням орнаментом, встановлена на пташині лапки із затисненими кульками (рис. 5). Пласка горизонтальна ручка – ажурна, орнаментована голівками квітів. У центрі полірованого денця чарки – круглий медальйон, у якому на тлі чернених завитків зображено птаха в оточенні рослинних пагонів із листям та пуп’янками. Із зовнішнього боку – симетричний чернений рослинний орнамент.

На нижній поверхні ручки – два клейма: ініціали московського майстра срібних справ Якова Григор’єва¹⁰ з Басманської Слободи, який працював у 1706–1740 рр., і клеймо року – старослов’янські літери “псі” та “і” у круглому щитку, які позначають число “710”, можливо, дату “1710”.

У зібранні МКУ є **чарочка** зі зливним носиком (інв. № ДМ–509; h – 30 мм, d – 74 мм) другої пол. XVIII ст. (рис. 6).

2 *Стерлигова И. А.* Новгородское серебро в культуре России эпохи позднего средневековья // Декоративно-прикладное искусство Великого Новгорода: Художественный металл XVI–XVII веков / Ред.-сост. Стерлигова И. А. – Москва: Северный паломник, 2008. – С. 30, ил. 17.

3 *Спирина Л.* Ковши, чаши, братины, чары... // Антиквариат. Предметы искусства и коллекционирования. – 2007. – № 1–2. – С. 12.

4 *Петренко М. З.* Українське золотарство 16–18 століть. – Київ: Наукова думка, 1970. – С. 53–55.

5 *Яковенко Н.* Нарис історії середньовічної та ранньомодерної України. – 2-ге вид., перероб. та розшир. – Київ: Критика, 2005. – С. 316.

6 Там само. – С. 54.

7 Біблія, або Книги Святого Письма Старого й Нового Заповіту [Текст]: із мови давньоєврейської та грецької на українську наново перекладена. – [Б.м.]: Українське Біблійне товариство, 1992. – 296 с.

8 *Холл Дж.* Словарь сюжетов и символов в искусстве / Пер. с англ. А. Е. Майкалара. – Москва: КРОН-ПРЕСС, 1996. — С. 275.

9 *Постникова М. М., Платонова Н. Г., Ульянова Б. Л.* Золотое и серебряное дело XV–XX ст. – Москва: Наука, 1983. – С. 202, № 1 935; С. 224, № 2 806.

10 Там же. – С. 230 № 2 989

Поверхня ручки декорована гравійованою п'ятипелюстковою квіткою з листям. Чарочка проста, але водночас витончена. Можна зробити припущення, що посудина належала жінці. Чарочка могла правити за мірну ємність для ліків – настоянок або мікстур.

В окрему групу варто виділити чарки, які використовували не у побуті, а у православних храмах, готуючись до таїнства Причастя. З таких літургійних чарок наливали у потир вино та додавали “теплоту” (теплу воду) – символ благодаті Святого Духа. Після прийняття Євхаристичних Дарів вірянам пропонували “запити” із церковної чарки. Після Божественної Літургії Святу чашу омивали водою з чарок.

Характерна ознака літургійної чарки – графічне зображення хреста на ручці або на поверхні посудини. Також ручка могла мати форму корони із хрестом. Інколи в церковній чарці був носик для наливання вина у потир.

У музейній колекції зберігається кілька церковних чарок. Більшість із них належить до другої пол. XVIII ст.

Чарочка (інв. № ДМ–527; h – 29 мм, d – 40 мм) декорована орнаментом із рокайльних завитків, перехрещеними стрічками, ромбами, трипелюстковими квітами. Ручка виконана у вигляді стилізованої корони, увінчаної хрестом (рис. 7а). На поверхні ручки іншої **чарочки** (інв. № ДМ–531; h – 45 мм, d – 69 мм) – гравійоване зображення Голгофського хреста, обабіч якого розташовані літери “КМГ–ТІА” (К[опіє] – Т[рость]; М[есто] – Л[бное]; Г[олова] – А[дама]) (рис. 7б). На поверхні **чарки** (інв. № ДМ–553; h – 28 мм, d – 66 мм) – позолочене стилізоване зображення хреста. Над хрестом – обабіч друковані монограми: “ІІС” та “ХС” (рис. 7в).

Невідомим московським майстром у 1797 р. створена **чарка** (інв. № ДМ–1 177; h – 30 мм, d – 85 мм) з ручкою у вигляді стилізованого хреста з розширеною основою (рис. 8а). На поверхні ручки – гравійоване зображення Голгофського хреста на тлі гірського пейзажу. Вгорі на хресті друковані літери “ІНЦІ”, унизу на ньому – літери “К”[копіє] та “Т”[тростина]. Чарка має клейма: м. Москва (зображення Георгія Переможця з датою під ним “1797”), тавро невідомого альдермана “АОП” (1775–1802) та іменник невідомого майстра (1792–1798) – літери “А. В”¹¹.

У XIX ст. виконана **чарка** (інв. № ДМ–580; h – 36 мм, d – 80 мм), на поверхні якої – гравійований овальний медальйон із зображенням Голгофського хреста, листя аканта та дата “1861 года”. Ручку зроблено у вигляді стилізованої корони. Дно чарки прикрашено шестикутною фігурою з рисками штриховки всередині (рис. 8б).

Своєю формою та декором вирізняється **чарочка** (інв. № ДМ–563; h – 38 мм, d – 90 мм), виготовлена в 1881 р. на фірмі Павла Овчинникова¹², відомого російського ювеліра, який народився кріпаком, але завдяки своєму надзвичайному таланту живописця та різьбяр отримав “вільну”. Після одруження завдяки посагу дружини відкрив майстерню. Працював у техніці литва, карбування, різьблення; за 10 років прославився виробами, декорованими яскравими емаллями. В 1865 р. П. Овчинников отримав почесне звання поставачальника Імператорського двору. Окрасою поверхні корпусу означеної чарки (рис. 9) є золочені вінця, декоровані плетеною стрічкою. На денці – гравійований стилізований хрест. Ручка прикрашена круглою, облямованою джгутиком накладкою, у центрі якої – різьблений орнамент із переплетених стрічок. На звороті ручки – гравійований зигзагоподібними штрихами напис: “В вечную память боярина Аркадия Васильевича Кочубея веси сей ПК”.

Згаданий А. В. Кочубей (1790–1878)¹³ був представником давнього козацького роду, заснованого Кучук-бесм, який наприкін. XVII ст. переїхав із Кримського ханства до Лівобережної України. Аркадій – молодший син генерал-майора Василя Васильовича Кочубея (1756–1800) та Олени Василівни Туманської. В 10 років хлопець залишився без батька під опікою дядька, Віктора Павловича. Початкову освіту Аркадій отримав у аристократичному пансіоні Санкт-Петербурга, а кар’єру будував при Головному управлінні водних та сухопутних шляхів. Брав участь у війні 1812 р. у складі двох гусарських та драгунського полків. У 1824 р. пішов із військової служби у відставку у званні полковника. Служив чиновником при поштовому департаменті, в 1828–1830 рр. був київським віце-губернатором.

У 1826 р. А. В. Кочубей одружився із княжною С. М. Вяземською (онукою К. Розумовського) та отримав із її посагом землі Яготинської та Биківської волостей, до яких входило с. Згурівка¹⁴, що з 1762 р. належало гетьманові Лівобережної України К. Розумовському. Це поселення відоме з кін. XVII ст.¹⁵, в 1708 р. власником Згурівки був покозачений грек Тимофій Стиглієв (Згура) (?–1708)¹⁶ – дипломат із особливих доручень у гетьмана України І. Мазепи, помер у 1708 р. в Ромнах. Коли після поразки І. Мазепи у битві під Полтавою його прибічників позбавили майна, Згурівку придбав переяславський полковник С. Томара.

В кін. 1820-х рр. А. В. Кочубей перевіз із с. Стара Гута на Сумщині до Згурівки панський будинок, а в 1837 р. садівник-швейцарець облаштував у маєтку парк із деревами зі Східної Азії та Північної Америки.

В 1850 р. Згурівку успадкував син А. В. Кочубея – Петро Аркадійович (1825–1892), який розбудував будинок та зібрав велику бібліотеку на 10 тис. томів. За його ініціативи в 1863 р. у Згурівці відкрилася двокласна церковно-парафіяльна школа.

Чарку (інв. № ДМ–563), ймовірно, замовив П. А. Кочубей, про що свідчать останні літери “ПК” у написі. Напевно, він

11 Там же. – С. 206, № 2 136; С. 203, № 2 152.

12 *Лопато М.* Ювелиры старого Петербурга. – Санкт-Петербург: Государственный Эрмитаж, 2006. – С. 136–137.

13 Кочубей Аркадий Васильевич // Русский биографический словарь. В 25 томах / Изд. под наблюдением председателя Императорского Русского исторического общества А. А. Половцова. – Т. 9. – Санкт-Петербург: Тип. Гл. упр. уделов, 1903. – С. 363.

14 Описи Київського намісництва 70–80-х років XVIII ст. / Упоряд. Г. Болотова та ін.; редкол.: П. С. Сохань (відп. ред.) та ін.; Археографічна комісія АН УРСР; Інститут історії АН УРСР; Центральний державний історичний архів УРСР у м. Києві; Центральний державний військово-історичний архів СРСР. – Київ: Наукова думка, 1989. – С. 250.

15 Енциклопедія історії України. В п’яти томах. – Т. 3: Е–Й / Редкол.: В. А. Смолій (голова) та ін.; Інститут історії України НАН України. – Київ: Наукова думка, 2005. – С. 321.

16 *Павленко С.* Оточення гетьмана Мазепи: соратники та прибічники. – Київ: КМ Академія, 2004. – С. 144.

її подарував одному зі згурівських храмів (Преображенському або Свято-Спаському¹⁷) на спомин душі батька, А. В. Кочубея, за три роки до того похованого в Петербурзі.

Останнім власником згурівського палацу став онук А. В. Кочубея – Василь Петрович Кочубей (1868–1940), який у роки революції з родиною виїхав до Бельгії, а маєток у 1920 р. спалили більшовики.

У Згурівці залишився чудовий парк – пам'ятка садово-паркового мистецтва, та поховання власників маєтку – П. А. Кочубея та його дружини, Варвари Олександрівни.

Означена чарка була передана до МКУ в 1964 р. з Київського державного історичного музею (далі – КДІМ). Можна висловити припущення, що в 1920 р. після спустошення маєтку Кочубеїв чарку передали до Першого Державного музею (з 1924 р. – Всеукраїнський історичний музей ім. Т. Шевченка, згодом – КДІМ), де посудина перебувала до 1934 р., коли її разом із іншими музейними предметами з коштовних металів передали на зберігання до Київської обласної контори Держбанку¹⁸. Під час Другої світової війни ці предмети були евакуйовані, а після її закінчення – повернені до Києва.

В окрему підгрупу варто виділити чарки із зображеннями гербів козацької старшини, представники якої належали до малоросійського дворянства. Герби, на жаль, поки що не вдалося ідентифікувати.

Чарка (інв. № ДМ–515; h–23 мм, d–60 мм). Внутрішня поверхня денця прикрашена карбованим візерунком у вигляді шестипелюсткової квітки, обрамленої трьома низками псевдоперлиника. На пласкій ручці – гравійований герб: у центрі фігурного щитка – зображення схрещених шпаги та стріли, над ними – літера “К”, обабіч та унизу – три зірочки. Навколо щита – гравійований рослинний орнамент. Увінчує щит дворянська корона, обабіч якої розташовані літери “І” та “В” (рис. 10а).

Чарка (інв. № ДМ–508; h–30 мм, d–75 мм) має гладеньку поверхню та встановлена на три ніжки-кульки. На внутрішньому боці денця викарбовано герб: у прямокутному щиті зображено чотирикінцевий хрест, обабіч нього – літери “Р” та “Г”, унизу – “В”. Щит обрамлено стилізованими рослинними завитками (рис. 10б).

Чарку (інв. № ДМ–7 647; h–23 мм, d–100 мм) у 1965 р. передали до МКУ з Кримського краєзнавчого музею (рис. 11). Вона вирізняється ідеєю оформлення та технікою виконання. Чарка овальна, неглибока, з горизонтальною прорізною ручкою, увінчана овальним медальйоном із фігурою орла. У дно чарки вмонтована монета – рубль Петра I (1723). Під ручкою розташовані клейма: “Г. Ч”¹⁹ – іменник московського майстра Черятова Єгора (Георгія) Кузьмича, який працював на фабриці Лоріє в 1912–1916 рр.; “Ф. Лоріє” – фірми Федора Анатолійовича Лоріє, що діяла в Москві в 1871–1916 рр.²⁰; число “84” – проба срібла, яку ставили в 1908–1917 рр.; профіль жіночої голови у овалі з “дельтою” – знак московської пробірної управи.

За сукупністю клейм чарку можна датувати 1912–1916 рр.

Варто зазначити, що у XVIII ст. набуло популярності використання монет у декоративно-ужиткових витворах, жіночих прикрасах та у посуді. В Росії за Петра I срібними рублями із зображенням імператора нагороджували солдатів після перемоги у битвах, а за особливі досягнення дарували срібні чарки із вмонтованою монетою. Традиція дарувати чарки зберігалася в Російській імперії до поч. XX ст. Означена декорована чарочка, найімовірніше, була нагородною.

Отже, попри те, що вже з XVIII ст. популярнішими стали інші форми чарок, “чарка-мисочказ держачком”, поширена в XVI–XVII ст., продовжувала приваблювати замовників та ювелірів і у XVIII, і у XIX, і навіть на поч. XX ст.

ДЖЕРЕЛА ТА ЛІТЕРАТУРА

1. Біблія, або Книги Святого Письма Старого й Нового Заповіту [Текст]: із мови давньоєврейської та грецької на українську наново перекладена. – [Б.м.]: Українське Біблійне товариство, 1992. – 296 с.
2. Енциклопедія історії України. В п'яти томах. – Т. 3: Е–Й / Редкол.: В. А. Смолій (голова) та ін.; Інститут історії України НАН України. – Київ: Наукова думка, 2005. – 672 с.
3. Кочубей Аркадій Васильевич // Русский биографический словарь. В 25 томах / Изд. под наблюдением председателя Императорского Русского исторического общества А. А. Половцова. – Т. 9. – Санкт-Петербург: Тип. Гл. упр. уделов, 1903. – 708 с.
4. Лесков О. Скарби курганів Херсонщини. – Київ: Мистецтво, 1974 – 121 с.
5. Лопато М. Ювелири старого Петербурга. – Санкт-Петербург: Государственный Эрмитаж, 2006 – 272 с.
6. Матеріали архіву жителя Згурівки Ю. Наталушка // Історія Згурівщини / [Електронний ресурс]: Офіційний сайт Згурівської РДА. – Режим доступу: <http://zgurivka-rda.gov.ua/zgurivschina.html> (дата звернення: 03.01.2019). – Назва з екрана.
7. Описи Київського намісництва 70–80-х років XVIII ст. / Упоряд. Г. Болотова та ін.; редкол.: П. С. Сохань (відп. ред.) та ін.; Археографічна комісія АН УРСР; Інститут історії АН УРСР; Центральний державний історичний архів УРСР у м. Києві; Центральний державний військово-історичний архів СРСР. – Київ: Наукова думка, 1989. – 392 с.
8. Павленко С. Оточення гетьмана Мазепи: соратники та прибічники. – Київ: КМ Академія, 2004. – 602 с.
9. Петренко М. З. Українське золотарство 16–18 століть. – Київ: Наукова думка, 1970 – 205 с.
10. Постникова М. М., Платонова Н. Г., Ульянова Б. Л. Золотое и серебряное дело XV–XX ст. – Москва: Наука, 1983.

17 Матеріали архіву жителя Згурівки Ю. Наталушка // Історія Згурівщини / [Електронний ресурс]: Офіційний сайт Згурівської РДА. – Режим доступу: <http://zgurivka-rda.gov.ua/zgurivschina.html> (дата звернення: 03.01.2019). – Назва з екрана.

18 Старченко О. В. Золота скарбниця України. З історії створення Музею історичних коштовностей України // Музейні читання: матеріали наукової конференції, присвяченої 30-річчю з дня відкриття Музею історичних коштовностей України. – Київ: 1999. – С. 7–15.

19 Постникова М. М., Платонова Н. Г., Ульянова Б. Л. Указ. соч. – С. 213, № 2 399.

20 Там же. – С. 229, № 2 959.

11. *Спирина Л.* Ковши, чаши, братины, чары... // Антиквариат. Предметы искусства и коллекционирования. – 2007. – № 1–2. – С. 8–15.
12. *Старченко О. В.* Золота скарбниця України. З історії створення Музею історичних коштовностей України // Музейні читання: матеріали наукової конференції, присвяченої 30-річчю з дня відкриття Музею історичних коштовностей України (м. Київ, 16 лютого 1999 р.). – Київ, 1999 – С. 7–15.
13. *Стерлигова И. А.* Новгородское серебро в культуре России эпохи позднего средневековья // Декоративно-прикладное искусство Великого Новгорода: Художественный метал XVI–XVII веков / Ред.-сост. Стерлигова И. А. – Москва: Северный паломник, 2008. – С. 15–30.
14. *Холл Дж.* Словарь сюжетов и символов в искусстве / Пер. с англ. А. Е. Майкалара. – Москва: КРОН-ПРЕСС, 1996. – 656 с.
15. *Яковенко Н.* Нарис історії середньовічної та ранньомодерної України. – 2-е вид., перероб. та розшир. – Київ: Критика, 2005. – 537 с.

REFERENCES

1. Bibliya, abo Knyhy Sviatoho Pysma Staroho y Novoho Zapovitu [Tekst]: iz movy davnioevreyskoi ta hretskoi na ukrainsku perekladena. – [B.m.]: Ukrainske Bibliyne tovarystvo, 1992. – 296 s.
2. Entsyklopediya istorii Ukrainy. V piaty tomakh. – T. 3: E–I / Redkol.: V. A. Smoliy (holova) ta in.; Instytut istorii Ukrainy NAN Ukrainy. – Kyiv: Naukova dumka, 2005. – 672 s.
3. Kochubey Arkadiy Vasilyevich // Russkiy biograficheskiy slovar. V 25 tomakh / Izd. pod nabludenyem predsedatelia Imperatorskogo Russkogo Istoricheskogo Obschestva A. A. Polovtsova. – T. 9. – Sankt-Peterburg: Tip. Gl. upr. udelov. 1903. – 708 s.
4. *Leskov O.* Skarby kurhaniv Khersonshchyny. – Kyiv: Mystetstvo, 1974 – 121 s.
5. *Lopato M.* Yuveliry starogo Peterburga. – Sankt-Peterburg: Gosudarstvennyi Ermitazh, 2006 – 272 s.
6. Materialy arkhivu zhytelia Zhurivky Yu. Natalushka // Istoriya Zhurivshchyny / [Elektronnyi resurs]: Ofitsiyniy sayt Zhurivskoi RDA. – Rezhym dostupu: <http://zgurivka-rda.gov.ua/zgurivschina.html> (data zvernennia: 03.01.2019). – Nazva z ekrana.
7. Opysy Kyivskoho namisnytstva 70–80-kh rokiv 18 st. / Uporiad. H. Bolotova ta in.; redkol.: P. S. Sokhan (vidp. red.) ta in.; Arkheohrafichna komisiya AN URSR; Instytut istorii AN URSR; Centralnyi derzhavnyi istorychnyi arkhiv URSR u m. Kyievi; Centralnyi derzhavnyi viyskovo-istorychnyi arkhiv SRSR. – Kyiv: Naukova dumka, 1989. – 392 s.
8. *Pavlenko S.* Otochennia getmana Mazepy: soratnyky ta prybichnyky. – Kyiv: KM Akademiya, 2004. – 602 s.
9. *Petrenko M. Z.* Ukrainske zolotarstvo 16–18 stolit. – Kyiv: Naukova dumka, 1970 – 205 s.
10. *Postnikova M. M., Platonova N. G, Ulianova B. L.* Zolotoye i serebrianoeye delo 15–20 st. – Moskva: Nauka, 1983. – 374 s.
11. *Spirina L.* Kovshi, chashi, bratiny, chary... // Antikvariat. Predmety iskusstva i kolleksiionirovaniya. – 2007. – № 1–2. – S. 8–15.
12. *Starchenko O. V.* Zolota skarbnytsia Ukrainy. Z istorii stvorennia Muzeyu istorychnykh koshtovnostey Ukrainy // Muzeini chytannia: materialy naukovoi konferentsii prysviachenoi 30-richchiu z dnia vidkryttia Muzeyu istorychnykh koshtovnostei Ukrainy (m. Kyiv, 16 liutoho 1999 r.). – Kyiv, 1999 – S. 7–15.
13. *Sterligova I. A.* Novgorodskoye serebro v kulturne Rossii epokhi pozdnego srednevekovia // Dekorativno-prikladnoye iskusstvo Velikogo Novgoroda: Khudozhestvennyi metal 16–17 vekov / Red.-sost. Sterligova I. A.. – Moskva: Severnyi palomnik, 2008. – S. 15–30.
14. *Kholl Dzh.* Slovar siuzhetov i simvolov v iskusstve / Per. s angl. A. E. Maikalara. – Moskva: KRON-PRESS, 1996. – 656 s.
15. *Yakovenko N.* Narys istorii serednovichnoi ta rannomodernoï Ukrainy. – 2-e vyd., pererob. ta rozshyr. – Kyiv: Krytyka, 2005. – 537 s.

Перелік ілюстрацій:

- Рис. 1.** Чарка, інв. № АЗС–2 415.
- Рис. 2.** Чарка – аналогія. Росія. Москва. 1515 р.
- Рис. 3.** Чарка інв. № ДМ–493.
- Рис. 4.** Чарка інв. № ДМ–482.
- Рис. 5.** Чарка інв. № ДМ–483.
- Рис. 6.** Чарка інв. № ДМ–509.
- Рис. 7.** Чарки інв. № ДМ–527а; інв. № ДМ–531б; інв. № ДМ–553в.
- Рис. 8.** Чарка інв. № ДМ–1 177а; інв. № ДМ–580б.
- Рис. 9.** Чарка інв. № ДМ–563.
- Рис. 10.** Чарка інв. № ДМ–515а; інв. № ДМ–508б.
- Рис. 11.** Чарка інв. № ДМ–7 647.

Рис. 1, 2

Рис. 3

Рис. 4

Рис. 5, 6

Рис. 7

б

а

Рис. 8

Рис. 9

б

в

Оrc. 10

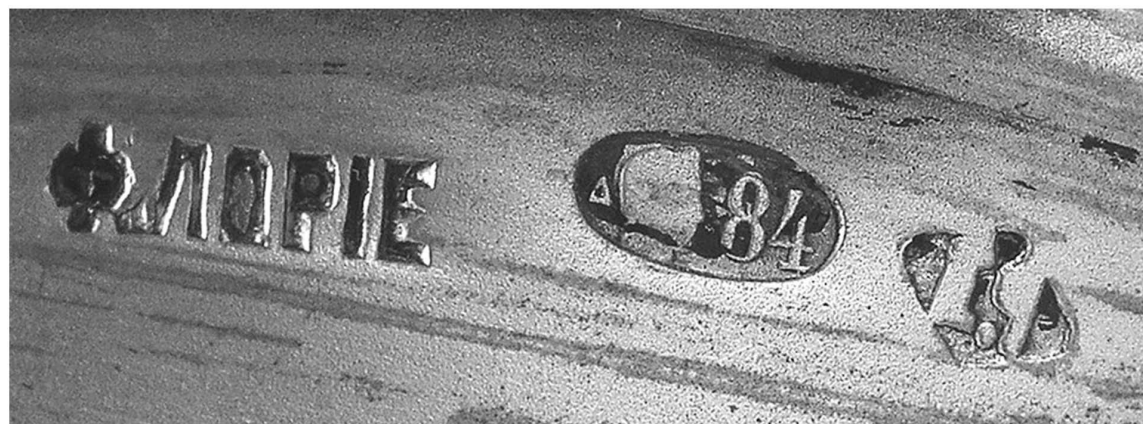

Рис. 11